

זהב יצני ואלמדה

אוצרות דעת, נטפי חיוזוק ופרקי הדרכה מלוקטים מאוצר שיעוריו של הגה"ח רבי שמעון שפיצער שליט"א

מה חסר בצורת התפילה הפשוטה? וכי זקנותינו לא ידעו להתפלל כראוי?!

ההבנה וההכרה בתפילה להשי"ת – חלק ו'

לתפילה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו, ומרצו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו!"

הנה מתבאר מדברי רש"י שההתקרבות אל הקב"ה נעשה על-ידי החלק הראשון, כלומר על-ידי השירות ותשבחות, וכיון שכבר נתקרב אליו, טפשות היא שלא לנצל את השעה ולבקש ממנו את צרכיו. וכן אנו רואים מדברי 'ספר החינוך' במצות הביכורים, שלאחר שהתקרב המביא ביכורים אל הקב"ה על-ידי השירות ותשבחות, יש לו לנצל את השעה ולסיים בבקשה 'השקפה ממעון קדשך מן השמים לברך את עמך את ישראל וגו'". ונמצא שהמתפלל אל הקב"ה מבלי שיקדים לומר לפניו שירות ותשבחות, הרי הוא כמתפלל כשעדיין אורו של הקב"ה מרוחק ממנו!

ובאופן אחר: הדרך להתקרב אל השי"ת, היא על-ידי שהאדם מקבל השגה יותר גדולה בכבודו ה', כי באמת יש לתמוה הלא מלוא כל הארץ כבודו ומה שייך קירוב ורחוק אצלו, אך התשובה היא שמי שאינו מכיר בכבודו ונוח לו מחמתו כן לחטוא לפניו, כבודו יתברך מסתתר ממנו. וככל שהאדם מוסיף להכיר בכבודו על-ידי שהוא מכיר בגודל ההטבה שהוא מטיב לו בכל רגע ורגע, כך מוסיף כבודו יתברך להתגלות אליו.

ולכן כשפונה האדם בתפילה אל ה' לאחר שאמר לפניו שירות ותשבחות, תפילתו נוחה להתקבל כיון שגרים בתשבחותיו לגלות כבוד א-ל ולהתקרב אליו. מה שאין כן אם האדם נגיש מיד אל התפילה מבלי לומר לפניו תחילה שירות ותשבחות, כי אז הקב"ה עדיין נסתר מאתו וקשה לתפילתו להתקבל לפניו.

המשך בעמוד ד'

להסמיך גאולה לתפילה, וכך אנו נוהגים כל יום כאשר אנו אומרים "עזרת אבותינו אתה הוא ה' אלוקינו וכו' ממצרים גאלתנו וכו' ברוך אתה ה' גאל ישראל" ואז פותחים בתפילה. ובדאי יסוד הדבר הוא לפתוח בשבח והודאה להשי"ת על כל מה שעשה לנו עד כה, ורק אז, רק לאחר שנגיע אל ההכרה העמוקה עד כמה הקב"ה מטיב עמנו, נגיש להתפלל לפניו.

וכתב החתם סופר⁽¹⁾ (ורשויות ח"ג דף נב) שלא רק כשמתפללים את סדר התפילה שיסדו חז"ל כך הוא, אלא כך הוא בכל פעם שהאדם נושא תפילה לה', תמיד צריך הוא להתחיל בגאולה וממנה לעבור לתפילה, וזה לשונו: "קודם התפילה ראוי לאדם להודות על כל הטוב שגמלנו עד היום הזה ולשמוח בו ולהשגחתו עלינו עד עתה, וכדי לעשות רצונו (כדבר ששינוי בשיעורים האחרונים) באנו לבקש עוד מלפניו על העתיד לבוא אל יעזבנו ואל יטשנו, ועל כן אנו סומכין גאולה לתפילה, להודות תחילה על כל הטוב אשר גאלנו וגאל את אבותינו ושבו אנו תובעים את צרכינו על העתיד!"

הלא כבר מצאנו שכתב כן הרמב"ם⁽²⁾ (הלכות תפילה פ"א ה"ב) שהגם שחובת התפילה לפי הסדר שיסדו חז"ל אינה אלא מדרבנן, מכל מקום החובה לפתוח בשבח ולסיים בהודאה היא מן התורה, כי כך דווקא הוא צורת התפילה. וכאן חידש החתם סופר⁽³⁾ על-פי דברי חז"ל שאמרו להסמיך גאולה לתפילה, שמצורת התפילה היא גם למנות קודם לכן את כל הטובות שעשה עמנו ה' מאז ועד עצם היום הזה. ולכן אמרו חז"ל (ברכות ס"א) שעל האדם להודות על העבר ולבקש על העתיד, כי כך דווקא היא צורת התפילה!

דומה לדופק על פתח המלך

והנה הטעם שנחזק כל-כך להסמיך גאולה לתפילה, הלא הוא מבואר ברש"י⁽⁴⁾ (ברכות שם) בשם ה'ירושלמי' (ברכות פ"א ה"א), וזה לשונו: "ואמרינן בברכות ירושלמי: מי שאינו סומך גאולה

בתקופה האחרונה הרחבנו את היריעה בענין התפילה למצוא בה את המהלך הנכון על פי דברי הראשונים והקדמונים.

כאשר עד כה ביארנו על פי דברי הראשונים והקדמונים שתכלית התפילה אינה לשם השגת המבוקש, אלא להתקרב על ידה אל השי"ת ולבטוח בו! אכן כאן נתייחס אל הערה אחת שהעיר אחד המקשיבים בשעתו לשיעורים השבועיים ב'שער הביטחון', כאשר שאל כך: הכול טוב ויפה, אך מה נעשה אם כן עם תמימות המיוחדת של זקנותינו (הסבחות שלנו - אונזרער באקס) אשר על ברכותיהן חונכנו. הלא זקנותינו שהנחילו אותנו את דרך התפילה לא הכירו לא את דברי המבי"ט ולא את דברי החובת הלבבות בשער חשבון הנפש, אלא כל פעם שהיה להם משהו על לבם, פנו אל אביהם שבשמים וביקשו את ישועתו, בלי שום התחכמות ובלי שום לומדות. מי האיש שיוכל לפקפק בתפילותיהן ולומר שהיה בהן חסרון?!

והנה שאלה זו מחולקת לשתיים: החלק הראשון, שהרי ידוע לנו מאז ומקדם שכל הבא לחדש משהו ולערער על מה שנהגו ראשונים, אע"פ שיביא אלף ראיות לדבריו, צריכים לבדוק אחריו, כי לא אלמן ישראל ולא היום הוא נהיה לעם וכל המשנה ידו על התחתונה! והחלק השני, אף אם נתעלם לרגע אחד ממסורת בית אבותינו ונתייחס רק אל האדם הפשוט המתחנך אל אביו שבשמים שישע אותנו במשהו, וכי אפשר לפקפק בכוח תפילתו ולומר שלא זוהי מהות התפילה, כי התפילה אינה למען השגת המבוקש אלא כדי להתדבק בה?!

סמיכת גאולה לתפילה - למה?

ובכן נחזור אל המקורות: חז"ל אמרו לנו בברכות (ד, ב) שיש

התבוננות

מי שיש לו חוש טבעי בהבנת נפש האדם, יוכל לסייע לאנשים סובלים יותר מאלו שעשו תוארים מופלגים, וכשישאלו אותו באיזה שיטה הוא משתמש, אם הוא משתמש בשיטתו של חכם פלוני או בשיטתו של חכם פלוני, לא יבין כלל על מה מדברים, אלא כך יאמר: 'דיברתי עם פלוני דקות אחדות ומיד הבנתי שחסר לו כך וכך... אל תשאלוני איך...' כך אפשר להביא דוגמאות לרוב מכל תחומי החיים, בהן אנו רואים שמי שיש לו הבנה טבעית בענין מסוים, יעלה בהבנתו על האחרים למרות שלא למד מעודו חכמת דבר זה.

ובכן זקנותינו ידעו באופן טבעי איך להתפלל. הן לא היה זקוקות לחקור את ענין התפילה ולפשוט אותו מדברי המבי"ט.

הגעו עצמכם! הלא אותן זקנות ששפתותיהן היו נעות תמיד בתפילה להשי"ת, היו ממלמלות גם כן דברי שבח והודאה להשי"ת ללא לאות. לא מחמת הסגולה שבדבר היו נותנות תמיד לה', לא בגלל שידעו שאם יאמרו תודה ארבעים יום, יזכו לישועה. לא, הן לא היו צריכות מאומה, אך הרגישו כל-כך מחויבות להשי"ת, עד שדברי התודה זרמו מפיותיהן מאליהם!

עם כל הברעץ!

כאשר כל חלקי הנפש מרוכזים לתורה – משיגים מתיקות התורה!

סדרה מיוחדת: 'הערב נא' - מתיקות התורה בהבנה פנימית! - חלק ה'

לקבל בהירות בענין מתיקות התורה שהספרים מדברים עליה. כשמדברים על כמות החיות שבאברי האדם, במוח קיימת הכמות הגבוהה ביותר. הוא בבחינת 'ישיבה גדולה'. כאשר באמת הוא יותר משיבה גדולה, כי יש בו את היכולת להבין מעבר לש"ס ופוסקים, מעבר לאותיות. החיות שיכולה לצאת שם מן הכוח אל הפועל, הפוטנציאל הקיים שם אילו היה האדם יודע איך להשתמש במוחו, הוא הרבה מעבר לכל אבר שיש לו לאדם. נשווה אותו למשל לחוש המישוש. כמה חיות יש לו לאדם באצבעו? - מעט מאוד. וכמה יש לו במוחו? - הרבה הרבה יותר.

אולם בכדי שהאדם באמת ירגיש את החיות שבמוחו ויקבל מזה תענוג, הוא צריך ללמוד איך להשתמש ב'מדת היסוד' אשר היא המדה שמקשרת את כל האברים והחושים של האדם, וישתמש בה להוציא את החיות שבמוחו מן הכוח אל הפועל!

אולם הסיבה שאנשים מרגישים תענוג בעניינים אחרים יותר מאשר בהבנת המוח, איננה מפני שבמוחו יש פוטנציאל יותר קטן של תענוג, אלא מפני שבעניינים אלו הם יודעים יותר טוב איך להכניס בהם את כל החושים, והרי זה כמורה מוצלח להוציא חיות מן הכוח אל הפועל, וכשהאדם מצליח להוציא חיות מן הכוח אל הפועל, אף כי רק בקמ"ץ אל"ף א', הוא מרגיש תענוג, לעומת מי שאינו מוציא חיות מן הכוח אל הפועל, שאף שהוא רוכש הבנות כבירות - אינו מרגיש תענוג. אבל אם ילמד אדם להוציא מן הכוח אל הפועל עניינים שקיימים במוחו, בודאי יקבל מזה הרבה יותר תענוג!

נקודת הדבר היא שלמוח יש את היכולת הגדולה ביותר להוציא מן הכוח אל הפועל, כי יש שם דברים בלי גבול שיכולים לצאת מן הכוח אל הפועל, ומה שמזנוע מן האדם להרגיש תענוג כשהוא לומד ומתפלל, הוא זה שאינו יודע איך להכניס בהם את כל חושי.

אכן האדם צריך לקלוט שיש לו את כח להרגיש תענוג, שהרי הוא רואה שהוא מרגיש תענוג בדברים אחרים, ומזה יבין שכלימוד התורה הוא יכול לקבל תענוג פי כמה וכמה, אלא שיותר קל לו להכניס את כל חושי באכילתו!

עם כל הברעץ!

ובאופן מעשי: חז"ל אמרו במסכת עירובין (נד. א') שבשעת הלימוד צריך להוציא את המילים מהפה. שם מובא המעשה בברוריא אשת רבי מאיר שראתה תלמיד אחד לומד בלחש, אמרה לו: לא כך כתוב (ש"ב כג. ה) "ערוכה בכל ושמורה", אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך - משתמרת, ואם לאו - אינה משתמרת. וכתב שם מהרש"א: "ואמרו ערוכה בכל, דהיינו בכל רמ"ח אברים, שהדיבור בקול רם, מביא הרגשה ותנועה לכל האברים". המהרש"א מבאר שהדיבור מעורר לא רק את הפה, אלא הוא מעורר את כל החושים, כידוע שהדיבור הוא 'מדת היסוד'. הוא תנועה שבגוף, צורת הבעה של הנפש. הוא דומה ל'מדת החסד'. כשהאדם עוסק בחסד, לא ידו פועלת עכשיו, אלא נפשו מרחמת ופועלת באופן של נתינה. זה בא לידי ביצוע על-ידי היד, אבל בשורש זה תנועת הנפש. וכן 'מדת הנצח'. כשהאדם מתווכח עם פלוני ומנצח, אין הוא משתמש עם הדיבור, אלא חוש שיש לו בגופו שהוא יכול ללכת ולנצח את פלוני. ולא רק בוויכוחים, אלא גם בכל השפעה של רב לתלמיד

שבמוחו, נפתח בשאלה: מדוע אנו אומרים שהתענוג הגדול ביותר שיש לו לאדם הוא כשהוא מקבל איזו הבנה? הרי האדם יכול לבוא ולומר: 'איני יודע מה אתה ש. האם כשהאדם מבין איזה ענין, יש לו את התענוגים הגדולים ביותר? נו, נו. אולי יש אנשים כאלה - עילויים גדולים בוודאי. אני דווקא יודע על הרבה שמעידים שיש להם את התענוגים הגדולים ביותר כשהם עוברים עבירות (ובפרט בעניינים הקשורים למידת היסוד), או מתקרבים אל העבירה באופן הנחשב להם כמותר. עכ"פ לא המוח.

ובכן, מה האמת? היכן נמצאת נקודת התענוג החזקה ביותר שהאדם יכול להרגיש בזה העולם?

להשיב על השאלה, נבאר על פי משל: הנה שני חילוקים יש בין כיתה א' והמלמד - למגיד שיעור בישיבה גדולה. האחד הוא ברמת הלימודים. והשני הוא ברמת ההסברה, כלומר - עד כמה יש למלמד כח להסביר את הנלמד ולהחדירו בנפשות התלמידים באופן שיתלהבו ויתחברו אל הידיעות. ונסביר: בענין החילוק הראשון - הרי בכיתה א' הידיעות הנלמדות מועטות בכמות ובאיכות, וככל שהכיתות יותר גבוהות, אף רמת הלימודים יותר גבוהה. בכיתה ג' כבר מלמדים חוץ מה'ט"ט' (הפירוש המילולי) גם את הבנת הדברים, וכך ככל שהתלמידים מתבגרים, מוסיפים להם הן בכמות הן באיכות. והמג"ש בישיבה גדולה, הוא מנסה להספיק בשיעור אחד הרבה מאוד. הוא יכול להסביר בשעה אחת הן את יסוד הסוגיא, איך רש"י פירש את הסוגיא ואין התוספות פירושו, וכל החילוקים ביניהם, והנפק"מ להלכה, וכן הלאה. אם היינו מודדים את המידע שמכניסים למוח במספרים ונקודות, היינו אומרים שבכיתה א' לומדים כל יום 3 נקודות, ובישיבה גדולה לומדים 300 נקודות בשיעור אחד.

והמבחן השני הוא כמה מוצלח המלמד, כמה הוא יכול להסביר כל דבר, כמה הוא יכול לגרום לתלמידים להיכנס בתוך הנלמד עם כל חושיהם. אמנם במבחן זה אין הדבר תלוי בגיל התלמידים, ויתכן שהמלמד בכיתה א' יהיה מלמד מוצלח בהרבה... יש לו את זה... הוא אדם חם, ובגלל כך יש לו אהבה לתלמידים, והוא מתמסר, וכל דבר שהוא מלמד, הוא מלמד עם כל הרמ"ח והש"ס. בין אם הוא מלמד אותם על יציאת מצרים, בין אם הוא מלמד אותם על הזהירות שלא לפגוע באחרים. לא משנה אם הידיעה קטנה או גדולה. יש לו כלים חזקים מאוד של הסברה ושל חיות, וכל מה שהוא מלמד, מעורר את התלמידים, והרי הם אוהבים אותו ואת הידיעות הנלמדות חוברים אותן עד יומו האחרון. לעומתו יתכן שהמג"ש בישיבה גדולה, על אף שהוא מלמד ידיעות לרוב, הוא לא ניהן בכוח זה, ולכן אינו מצליח לעורר את התלמידים ולגרום להם לצאת מהכלים. הוא מעביר להם את הידיעות ביבשות ואינו מסביר להם בצורה ברורה. אין הוא מחשב מראש כמה אפשר להכניס בשיעור אחד, ולכן הוא אומר להם יותר מדי או פחות מדי, ואף הוא עצמו אינו חי את הנלמד. הוא טרוד בטרדות החיים ולכן אינו מצליח להעביר את הידיעות עם חיות. נמצאנו אומרים שיש שני מבחנים שאינם תלויים זה בזה. המבחן הראשון: כמה ידיעות המלמד מעביר. המבחן השני: עד כמה הוא מצליח להעביר אותן באופן שיעוררו חיות בתלמידים.

המוח הוא בבחינת ישיבה גדולה

ולענייננו, נקודה נפלאה יש שצריך להבינה כדי

בגליונות האחרונים החילונו להתבונן ולהתעמק בענין מתיקות התורה, והבאנו דברי האור החיים 'הק' הידועים: "שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם". אכן השאלה היא מה יכול האדם לעשות כדי להשיג מתיקות זו ולהרגשה, כל אחד בדרכו? הן לא יתכן שצריך תחילה לדעת את כל הש"ס והפוסקים או להיות בעל מדרגה חד בדרא כדי להרגיש אותה מתיקות, שהרי אמרו לנו חז"ל במסכת קידושין שהקב"ה נתן את מתיקות התורה למי שמתמודד עם היצר הרע, כאמרם: "אם פגע בן מנוול זה משכחו לבית המדרש", וכן: "בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין". בדבריהם אלו הודיעו לנו שאחת מהתכליות של מתיקות התורה היא לסייע למי שמתמודד עם היצר הרע, והשאלה במקומה עומדת: איך מגיעים לאותה מתיקות?

ודברנו על היסוד המבואר בישיבת משה שיש כמה מיני מתיקות, והחזק שביניהם הוא כשהאדם מקבל השגה והבנה באיזה דבר שלא היה מובן לו, וכמו שאמרו הקדמונים 'אין שמחה כהתרת הספיקות'. כשיש לו לאדם חוסר בהירות - הוא עצוב, וכשהוא מקבל הבנה בהירה - הוא מרגיש תענוג בנפשו ומתמלא שמחה. והסברנו שתענוג פירושו שהאדם מרגיש את חיותו. פירשו: לאדם יש חיות בפנים, אך לא תמיד הוא מרגישה. פעמים שהאדם מרגיש דרום וכבוי. וכשהאדם זוכה וחיותו מתעוררת והוא מרגישה, אז הוא מקבל תענוג!

אכן כמה מיני תענוגים יש. למשל, תענוג האכילה. בפה ובלשון, בחיך ובגרון, יש חיות עדינה, וכשמעבירים דרכם מאכל מסוים, אם מתוק אם חריף וכו', כל אחד לפי תכונת נפשו, החיות מתעוררת והאדם מרגיש תענוג. וכן הוא על זה הדרך אצל כל החושים שבאדם, חוש הריח, חוש הראיה, השמיעה והמישוש. ובמוח האדם יש חיות יותר מכל האברים, וכשהוא יש, האדם מרגיש מת. זוהי הרגשת השעמום. אין לו מה לעשות, אין לו עם מי לדבר. הוא לא עושה כלום. זה מכניס אותו לעצבות - היפך החיים. לעומת כן, כשהמוח פועל כמו שצריך, ומצבים שונים מעוררים אותו ומכריחים אותו לדבר ולהגיב ולקבל החלטות - האדם מרגיש את חיותו.

וכפי מה שהטביע הקב"ה במוח האדם, האדם מרגיש את החיות שבמוחו באופן החזק ביותר כשהוא זוכה לקבל הבנה והשגה בתורה. ובדודאי יש חילוק גדול בין הבנה גשמית שהאדם נותן למוחו להבנה רוחנית. כשהאדם משתמש במוחו לחשב איך לבנות בנין או להבין את דרכי הפוליטיקה, הוא מעורר את החיות שבו באופן מוגבל בלבד, והחיות המתעוררת, אינה חיות רוחנית אלא שטחית. מה שאין כן כשהאדם מבין ומשיג עניינים בתורה, כי אז מתעוררת החיות הרוחנית שבמוחו והוא מרגיש אותה!

עד כאן הבאנו בקצרה את התבונה בענין, עתה נרחיב בזה יותר:

החילוק בין כיתה א' למג"ש בישיבה

כדי להבין יותר כיצד לעורר את החיות הרוחנית

שהוא מצליח להכניס בו משהו, כידוע שמה רבינו היה מודת הנצח כי לימד תורה לבני ישראל, הרב משפיע על התלמיד ומנצח את מוחו. הוא משכנע אותו בדברים שלא ידע, ובכך, 'מודת היסוד' אף היא כשאר המדות, תנועה היא בנפש, ולענייננו, היא משפיע על האדם והאדם מתפעל עד שהוא מרגיש חיות בכל אבריו, ולכן יש לו תענוג גדול!

ואפשר שזהו הביאור במה שכתב הרמב"ן סוף פרשת בא שיש להתפלל בקול רם, וכן ידוע שהיה חלק גדול של תלמידי הבעש"ט הק' שהשקיעו עבודה בכך שהתפילה תהיה בקול רם. לא רק בשביל הכוונה, אלא מפני שיש לזה כח עצום לעורר את כל אברי האדם שיצטרפו כולם עם אמונת הדיבורים, ועל-ידי כך להביא לו תענוג גדול. ובוודאי מדובר כאשר המוח גם נוכח, כי אז הכל מתעורר, מהמוח עד לאבר האחרון שבגוף. וכפי שראינו מדברי הגמרא בעירובין, רק כשהאדם לומד כך - תלמודו משתמרת. ועוד איתא שם: "אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, פתח פומיך קרי (פתח פיך וקרא את החומש בקול), פתח פומיך תני (פתח פיך ותשנה את המשנה בקול), כי היכי דתתקיים בך ויתורין חיי" (כדי שהתורה תשתמר בך ותאריך ימים). שנאמר "כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא", אל תקרי 'למוצאייהם', אלא 'למוצאייהם' - בפה!"

בהתעוררות כל הגוף

ולענייננו, מאוד נחוץ לו לאדם לדעת זאת. אם יתבונן האדם, יראה שמאוד קשה לו לקבל חיות מלימודו, אם אינו מוציא את דברי התורה בפיו עם חמימות והתלהבות, והדרך הפשוטה לעשותה היא עם חברותא. הסיבה שכאשר האדם מוציא את תלמודו בפיו ומסבירו, הוא מקבל חיות, היא מפני שזה מעורר חיות בעוד חלקים מרמ"ח אבריו, וכשזה קורה, הוא מרגיש תענוג. אפשר לראות שכאשר האדם מסביר איזה דבר, הוא מבינו טוב יותר, וכשהוא מסביר עם חמימות, זה חודר לעצמותו ומפעיל אותו מאוד חזק. לכן אמרו ומתלמידי יותר מכולם, כי כשמסביר לתלמידיו, באופן ממילא הוא מבין טוב יותר. אפשר לראות שאפילו כשהאדם מסביר לילד, אם הוא מסביר מכל צד, הוא עצמו מקבל חיות, כי כשהוא צריך להסביר, הוא מעורר חיות לא רק בפיו, אלא גם במוחו ובלבו ובשאר אבריו.

ד' ~

כל חלקי הנפש

נמצאנו אומרים שאחת מהסיבות שאין האדם מרגיש מתיקות התורה היא מפני שאינו מסביר את תלמודו. הוא רק מאזין לשיעור. אם אינו מוציא את דברי התורה מפיו, אין הוא מתפעל מספיק ולכן חסר לו בהרגשת התענוג. וכבר ידוע משולחן ערוך הרב שיתכן שאין האדם יוצא מצות תלמוד תורה אם אינו מוציא מפיו. והאמת שלא הדיבור הוא עיקר הדבר. הדיבור הוא פשוט הכלי החזק ביותר המסייע שיקרה מה שצריך לקרות. עיקר הדבר הוא שהחושנים ישתתפו במה שהאדם עושה. למשל, כתיבה יכולה להועיל לו הרבה לאדם (כפירוש המהרש"א קנה לך חבר, שקנה הכתיבה יהיה לך לחבר) להוציא את חיותו מן הכוח אל הפועל. כל אופן של ריכוז המוח, מסייע לו לאדם לכנס את כל חלקי נפשו ולעורר את חיותו. כשהאדם שומע דברי תורה והוא נותן להם לצאת מיד... הוא שומע ואפילו אומר בפיו, אבל אינו נוכח לגמרי... אינו יכול להרגיש תענוג. על האדם לשים לב בשעה שהוא לומד שאחת מהסיבות שאינו יכול להרגיש מתיקות התורה היא זה שפחות מדי חלקי הנפש משתתפים בפרויקט שהוא עוסק בו. כשהאדם שקוע לגמרי במה שהוא עושה, הוא מרגיש חיות ותענוג, כדברי המהרש"א הנ"ל. כשהאדם לומד בקול רם, באופן ממילא הוא הרבה יותר נוכח.

מאסרי ה'נייעס' ניקח לעבוד את ה'

המילה 'ריכוז' משמשת היום כביטוי למיקוד המוח, אך פירושו גם לאסוף הרבה דברים למקום אחד, כי

לאדם יש חלקי נפש רבים, וכדי להרגיש תענוג, הוא צריך לאסוף את כולם למקום אחד. אם יש לו לאדם רק מעט מחלקי הנפש, אינו יכול להרגיש תענוג. ובכך, כמו שכאשר האדם מדבר ומסביר ומשכנע, הוא מתלהב ומתלהט ומתפעל לגמרי, כך הוא בשאר אופנים שהאדם מכריח לאסוף את חלקי נפשו.

אפשר להביא לזה דוגמא בבחינת 'כי ממנו נקח לעבוד את ה' מאותם שהשקיעו עצמם בפוליטיקה, כך למשל לפני כל מערכת בחירות אפילו באמריקה, הם תופסים לעצמם צד ונמצאים בלחץ נורא ומשכנעים את כולם לבחור בצד זה. אין הם לוקחים בחשבון שהקב"ה כבר החליט מזמן מי יושב על הכסא ויקבל את השרביט. הם חושבים שהם אלה שמנהלים את העולם והם חייבים לגרום לנצחונם של צד זה, כי אם לא ינצח - יהיה נורא ואיום. עליהם אפשר לראות שכאשר האדם משתמש עם נפש לשכנע את זולתו, הוא נמשך לזה שוב ושוב. הוא צריך לבדוק ללא הרף מה התפתח מאז הרגע הקודם. הוא נמשך לזה בנפשו, ונעשה אדוק בזה. ואם אין האדם נותן לעצמו להמשיך לזה בנפשו, הוא יכול להמשיך בסדר יומו כאילו שום דבר אינו נוגע אליו. הוא יכול ללמוד, הוא יכול ללכת לישון בלילה. הוא לא צריך לשמוע עכשיו באמצע הלילה מי ניצח.

הם תופסים לעצמם צד ונמצאים בלחץ נורא ומשכנעים את כולם לבחור בצד זה...

הנה מאין זה נובע שהאדם מרגיש צורך עז לדעת עכשיו מי ניצח. הוא לא יכול ללכת לישון בלילה ואף לא לעסוק בשום דבר אחר כי הוא חייב לדעת. מדוע זה קורה? כי זה כש אותו לגמרי! כיצד זה התחיל? עכשיו הוא כבר שם, מסכן, הוא כבר לא מסתדר, הוא כבר צריך לעשות לעצמו גדרים וסיגים. כבר מאוחר מדי. זה התחיל בכך שהשקיע בזה את החושים. הוא לא סתם בדק את העניינים. הוא נתן לעצמו להתפעל. ההבנה שהיתה לו בדבר וההסברים שהעניק, עוררו בו הרגשים, ועכשיו הוא כבר משוכנע לגמרי שאם יהיה כך - יהיה נפלא, ואם לאו - יהיה נורא, כאילו כל החיים תלויים בזה. כשהאדם לומד תורה ומבין שזה מה שצריך לקרות לו, כלומר, מוחו צריך לפעול באופן שלבו וכל חלקי נפשו ייכבשו (וזהו איבערגענומען), וכך כל גופו יתעורר לתחייה - הוא מנסה לעשותו.

ה' ~

יוסיף דעת יוסיף מכאוב

כעת נסביר: הבנה נחשוב על הדוגמא של הפוליטיקה, מדוע ההרגשים שלו נכנסו לזה? מדוע זה לא היה יכול להישאר אצלו כדיעות פשוטות? התשובה היא שהמוח שליט על הלב, וכשמוחו של אדם מבין איזה ענין לעומק ולרחבו, זה גורם ללבו להתעורר. כך היא המציאות. כשהאדם מבין את הדבר היטב - הוא נמשך אחריו; כשאינו מבינו היטב - אינו נמשך אחריו. דוגמא לדבר היא מה שאמר החכם: יוסיף דעת יוסיף מכאוב.

מי שמבין את הדבר היטב, זה מכאוב לו. מדוע? כי הוא קולט אותו. ואם אינו מבין את הדבר... הוא תם ומבחינתו הכל טוב... אין לו מכאוב. המכאוב נובע מכך שהאדם מבין איזה דבר ואז המוח שליט על הלב והוא נדלק.

הרה"ק רבי יהודה מדז'קוב זיע"א מתהלך היה עם פיסת בד קשורה סביב מצחו כי סבל מכאבי ראש עזים, ואמר כמה פעמים בסביבת הדבר: קיבלתי מה'אהבת ישראל' זיע"א שלא לכעוס ולא להגיב ברוגזה, אבל בעוד ה'אהבת ישראל' היה במדרגה ששום דבר באמת לא הרגיזו, אני איני במדרגה זו, אלא בפנים זה בווער אצלי כאש, ואני מתאפק שלא לומר כלום, וזה מה שגורם לי לכאבי הראש.

הכלל הוא שכאשר האדם מבין איזה ענין טוב, הוא מתפעל מזה. הוא יכול לפרוץ בבכי מזה. וכשדבר זה קורה, האדם מרגיש תענוג, וכשיש לו תענוג, הוא נעשה אדוק בזה. כך פועלת התמכרות. השאלה היא תמיד האם זה כבש את ההרגשים של האדם. נמצא שאם האדם מבין איזה ענין היטב, זה מעורר את לבו. תמיד זה כך. אם נאמרה לו לאדם מילה שיש בה כדי לפגוע, אם הוא אדם שטחי ואינו קולט מספיק את הנאמר, הוא ממשיך הלאה כאילו לא היה, אבל הוא אדם חכם ומבין את עומק כוונתו של יורה החץ, הוא נפגע עד עמקי נשמתו. אכן, כך, יוסיף דעת יוסיף מכאוב. הוא יזכור את הפגיעה שנים ארוכות.

ראיית ה'נייעס' טובה משמיעה

הנה מדוע יש לו לאדם משיכה כה חזקה לראות דברים? מדוע יש נסיון כה גדול בשמירת עינים? כי כשהאדם רואה איזה דבר, הוא מבינו יותר טוב מכפי שהיה מבינו על-ידי כל ההסברים שבעולם, והרי זה מעורר בלבו את ההרגשים החזקים ביותר. העין רואה והלב חומד. זה לא קורה באופן ישיר. זה צריך לעבור דרך המוח המתווך ביניהם, אבל ראיית העין היא פצצה למוח. זוהי הסיבה שאנשים כל-כך רוצים לראות, לאו דווקא ראיית אסורות. היום שהעולם הפך לעולם טכנולוגי, האדם רוצה לראות. לא מספיק לו לשמוע את ה'נייעס' (- שמיעת חדשות העולם). הוא צריך לראות. מה הוא רואה כבר? אפשר לחשוב! אכן הוא רוצה לראות בעיניו מה שהתרחש, כי כשהוא רואה בעיניו, מוחו תופס את הידיעה הרבה יותר חזק, וכיון שכן, לבו מתעורר, ואז יש לו תענוג בהבנת מוחו. מה כבר הבנת? קצת פוליטיקה נבובה! אעפ"כ זה מעורר בו תענוג. כשמתעוררת חיותו בהבנה זו כי קיבל אותה מכל כיוון אפשרי, הוא מרגיש תענוג.

אילו היו יכולים להוסיף את חוש הריח בהבנת הענין הפוליטי, הלא זה היה בוודאי מוסיף עוד לכוח המשיכה וגורם לאנשים להיות עוד יותר הדוק ל'נייעס'. אכן עד לפני כמה שנים כשעדיין אפשר היה לקבל 'נייעס' רק דרך חוש השמיעה, לא היה זה מושך בני אדם כל-כך חזק. בו ברגע שנפתחה האפשרות לקבלו גם דרך חוש הראיה, רבים המה בני האדם שאינם יכולים להתנתק מזה. מדוע? מה השתנה? התשובה היא כי דעת מעוררת רגשי הלב, ורגשי הלב מביאים תענוג, וכיון שיש לו לאדם תענוג, הוא רוצה מזה עוד.

כתיבה כאמירה

מדה טובה מרובה. כשהאדם לומד ומבין היטב איזה ענין בתורה, הוא מנתר ממקומו מרוב התפעלות. הוא יוצא מהכלים. וממילא הוא מרגיש תענוג, וכיון שיש לו תענוג, הוא רוצה עוד. כך קבע הקב"ה בסדר הטבע. זה כובש את הרגש שלו מאחר שהבינו היטב, והוא רוצה לצאת בריקוד, או לחילופין הוא יכול לפרוץ בבכי של התרגשות. זה הכלל. דעת מביאה רגש, ורגש מעורר חיות ותענוג.

ובכן, לעיל דיברנו על עצה ללמוד בחברותא ולהוציא את המילים מהפה, והסברנו שלא הדיבור הוא העיקר. הדיבור הוא כלי טוב, וגם כתיבה היא כלי מצוין, כי הכתיבה מכריחה ג"כ את האדם לרכז את מוחו ולהסביר את אשר במוחו. הסברנו שהעיקר הוא לרכז את כל חלקי הנפש, וכשהאדם מבין איזה ענין הדק היטב, כל חלקי נפשו נאספים, והרי זה מעורר בו חיות גדולה!

אשרו של המסמך גאולה לתפילה

והנה במסכת ברכות (ב, ט) איתא: "אמר ליה רבי אלעא לעולא: כי עיילת להתם שאיל בשלמא (כאשר אתה עולה לשם תשאל בשלום) דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא ושמו במצוות, זימנא חדא סמך גאולה לתפילה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא (פעם אחת סמך גאולה לתפילה, ולא פסק החיך מעל פיו כל אותו היום)". והקשו שם בתוספות: "ואם תאמר והלא כל העולם סומכין גאולה לתפילה, ומאי רבותיה דרב ברונא דלא פסיק חוכא מפומיה?!"

אכן התשובה הפשוטה היא שיש כמה וכמה מדרגות לדבר, יש סמיכת גאולה לתפילה ויש סמיכת גאולה לתפילה. ומבואר שכל שהכרת האדם קודם תפילתו שהקב"ה מטיב לו על כל צעד ושעל נעשית עמוקה יותר ומוחשית יותר, כך נעשית הבנתו בתפילה יותר עמוקה, כי הוא נגיש אל הקב"ה בבושה יותר גדולה באמרו איך אוכל לפשוט את ידי בבקשת צרכי אחר כל מה שהקב"ה מטיב עמדי, ולבו נעשה מלא הכנעה וענווה. ואכן באותו יום עלה בידו רב ברונא להגיע לאותה הכרה באופן מיוחד מאוד, מה שלא עלה בידו קודם לכן, ולכן לא פסק חוכא מפומיה כוליה יומא.

צא וראה עד היכן הגיעה מדרגתו של רב ברונא באותה שעה, עד שתמה בספר "שערי אורה" (שער ב' מדת הסוד) כיצד יתכן שלא הגיע אז הקץ לגלות המר ומדוע לא נתגלה אז המלך המשיח, והוצרך לתרץ שזה מפני שהיה יחיד בדורו ולא היה עוד עמו במדרגה זו. ובכן נודע לנו כיום הזה ששכרו של מי שמתפלל בגישה הנכונה על-ידי שמסמך גאולה לתפילה, הוא שלא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא (אין החיך יורד מפיו כל היום), וסיבת הדבר יש לומר כפי שביארנו באופן התפילה, שהוא להתקרב אל ה', כי התפילה הנכונה הופכת את לב האדם לבטוח בה', וכיון שהוא בטוח בה' בוודאי לא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא!

הן ודאי שרב ברונא דווקא נצטיין בדבר זה מפני שהגיע באותו יום למדרגה גדולה מאוד בהכרה זו, ולכן התמלא לבו במדרגה גדולה מאוד של בטחון בה' עד שכל היום היה שש ושמוח וכל המצבים שפקדו אותו במשך היום לא ערערו את שמחתו ולא הסירו ממנו את בת שחוקו, ולכן הוא כונה בשם "אדם גדול", אך ודאי שכל האדם יכול לזכות לכך לפי ערך.

קרבת האלוקים של זקנותינו

וכעת נשובה אל זקנותינו: כלל ידוע הוא שמי שמכיר באיזה דבר באופן טבעי, אינו זקוק לקורסים שונים ולהבנת השפה הלטינית כדי לדעתו. ולמשל, מי שיש לו חוש מוזיקלי מבטן ומלידה, לא יזדקק לקורסים מייגיעים כדי ללמוד איך לנגן על כלי נגינה. רק נרשה לו לנגן קצת על אורגן ונראה כיצד הוא עולה בנגינתו על פני אלו שאין להם חוש טבעי ועשו קורסים רבים של לימודי נגינה.

וכמו כן מי שיש לו חוש טבעי בהבנת נפש האדם, יוכל לסייע לאנשים סובלים יותר מאלו שעשו תוארים מופלגים, וכשישאלו אותו באיזה שיטה הוא משתמש, אם הוא משתמש בשיטתו של חכם פלוני או בשיטתו של חכם פלוני, לא יבין כלל על מה מדברים, אלא כך יאמר: "דברתי עם פלוני דקות אחדות ומיד הבנתי שחסר לו כך וכך... אל תשאלוני איך... כך אפשר להביא דוגמאות לרוב מכל תחומי החיים, בהן אנו רואים שמי שיש לו הבנה טבעית בענין מסוים, יעלה בהבנתו על האחרים למרות שלא למד מעודו חכמת דבר זה.

ובכן זקנותינו ידעו באופן טבעי איך להתפלל. הן לא היה זקוקות לחקור את ענין התפילה ולפשוט אותו מדברי המב"ט. הגענו עצמכם! הלא אותן זקנות ששפתותיהן היו נעות תמיד בתפילה להשי"ת, היו ממלמלות גם כן דברי שבח והודאה להשי"ת ללא הרף. לא מחמת הסגולה שבדבר היו נותנות תמיד לה, לא בגלל שידעו שאם יאמרו תודה ארבעים יום, יזכו לישועה. לא, הן לא היו צריכות מאומה, אך הרגישו כל-כך מחויבות להשי"ת, עד שדברי התודה זרמו מפיותיהן מאליהם.

חיי הודאה ושבח

מהותם של בני הדור הקודם היה, ועדיין אפשר לראות זאת בקרב השרידים שבהם, שאין חייבים להם כלום. וכך היה מרגל בפומיה:ן: 'רגלי עדיין מוליכות אותי? הודו לה! דיי עדיין ראיות למלאכה? הודו לה! כי טוב! לא היו צריכים ללמד אותם דבר זה, לא היו צריכים להבטיח להם ישועות בעבור כך, אלא זאת היתה מהותם.

אילו היינו רוצים היינו רשאים לחקור איך הגיעו בני הדור הקודם לידי כך, יתכן שהוא מחמת החינוך שקיבלו, יתכן שהוא מפני שנשמותיהם היו גבוהות יותר, ויתכן גם שהוא מפני שסביבותיהם לא היו מגושמות כל-כך. ומסתבר ששלושת הדברים נכונים. אך תהיה הסיבה מה שתהיה, הם לא היו מרגישים עצמם נצרכים כל היום; הם לא היו מרגישים שהקב"ה חייב להם משהו, בעוד בני דורנו סבורים שהקב"ה חייב להם רשימה ארוכה של דברים ושקר אם יספקם להם יעשו לו טובה ויתנו לו תודה, ושמו יודו לו גם מראש אך זאת בתנאי שיובטח להם שההודאה תעורר את הרצון העליון לספק להם כל אותה רשימה של בקשות...

זקנותינו כל פעם שהיו מבקשות מהקב"ה שליענקלה שלהן יהיה מה לאכול כשהוא הולך לתלמוד תורה, או שהיעיסה תתפח יפה ושהחלות תצאנה טעימות, וכן הלאה, היו מסמיכות גאולה לתפילה אע"פ שלא היו אומרות קודם לכן "גאל ישראל", שהרי בכל עת היו נותנות תודה לה, וכל מהותן היתה שבח והודאה. מובן היטב מדוע לא היו הללו זקוקות לחקירות ולומדות בענין התפילה, שהרי תפילתם היתה תפילה בפשטות, והלא בפשטות חבי העומק הגדול ביותר כנודע!

אכן אנו - - - מה? נלמד מזקנותינו רק חצי דבר?

המשך הסבר הדבר - במדור 'הבנה למעשה'!

הבנה - למעשה

לימוד היוצא מירי מעשה

זעקת היהודי: "איך אתה מעז לפתוח פה ולומר שחייבים להודות על העבר?"

המשך בענין התפילה והביטחון

סמיכת גאולה לתפילה, אך אנו שלא זכינו לכך, בוודאי עלינו להתעמק במהות התפילה וללמוד היטב מדברי הראשונים והקדמונים היאך להתפלל באופן הנכון.

הביטחון נא וראו על אלו ששרדו את המלחמה האיומה זכו להשאר יראים ושלמים, הלא כל ימיהם היו אסירי תודה להקב"ה. כל דבר קטן כגדול היה בשבילם סיבה להודות ולהלל להשי"ת בכל רמ"ח אבריהם וש"ס גידיהם.

מעשה

פעם מסרתי שיעור במקום מסוים בענין גדול החובה להודות להשי"ת על העבר. לאחר השיעור, התפלל עלי זקן אחד שזקן יורד לו על-פי מידותיו ואמר לי: "וכי היית בתקופת השואה? וכי ידוע לך אלו צרות פקדו את אחינו בני ישראל באותה תקופה? איך אתה מעז לפתוח פה גדול ולומר שחייבים להודות על העבר?" נבהלת. אך מיד משך אותי אחד בשרוול, לקח אותי הצדה והציע לי להתעלם מדבריו באומרו לי שאותו זקן תמיד מדבר בסגנון זה ואין בכך כלום. כששאלתי אותו אם הזקן היה בתקופת השואה, אמר לי שלא; הוא נולד לאחר גמר המלחמה...

לאחר מכן, כשסיפרתי זאת ליהודי אחד ירא שמים שהוריו היו 'ניצולי שואה', הסתכל לי בעיני ואמר: "וכי ספק יש בדבר? ודאי שאותו זקן שדיבר אליך כך לא היה בתקופת השואה. הלא אלו שהיו בתקופת השואה ושהו ושעל! אילו היה שם אותו זקן וכי היה מדבר כך?"

הבנה למעשה

הנה כי כן, הללו מאחר שפגשו את הקב"ה, לא פסקו מלשבחו ומליתן לו הודאה, וכיון שכן הרגישו איך הקב"ה קרוב אליהם עד מאוד. אז אמרו לעצמם: היות שהוא קרוב אלינו כל-כך, והרי אב מסור הוא לנו וחפץ ליתן לנו יותר ממה שאנו רוצים לקבל, הבה נבקש ממנו בהכנעה מהולה בבושה שיתן טעם טוב בתבשיל שאנו מבשלים...

כזו היתה התמימות של זקנותינו ולוואי שאנו נזכה לאחר כל העבודה שלנו להגיע לאותה תמימות. יכולים אנו רק לשאול "מתי יגיעו מעשינו למעשי אבותינו". וכאמור עבודתנו אמונה למלאות פינו תודה להשי"ת עובר לתפילתנו, כי אז נגיש ממילא באופן הנכון והראוי אל התפילה, שהרי נרגיש ממילא שהקב"ה יודע לבד למה אנו זקוקים ושתכלית תפילתנו איננה למען השגת המבוקש אלא כדי להתקרב אליו ויברך בלבב שלם!

(מתוך סדרת השיעורים על 'שער הביטחון' שבספר 'חובות הלבבות', שיעור ס"ח. לשמיעת השיעור המלא, חייבו לקו השיעורים (בא"י), לחצו בכניסתכם למערכת 2 -) שיעורי חובות הלבבות, ובחרו שיעור 68. שמעו ובטחו!)

התברר לנו כיצד התפללו אבותינו ואמותינו.

וכעת לדידן: הצרה שלנו שאנו רוצים לחקות את זקנותינו רק בפשטות התפילה שלהן כדי שלא נצטרך להתעמק במהותה של תפילה, אך אין אנו רוצים לחקות יחד עם כן את חיי ההודאה שלהן!

מעשה

הנה זה מזכיר לנו מעשה בהרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זיע"א: פעם נכנס אליו יהודי אחד לבקש על פרנסה, רגז עליו הצדיק באמרו: "הן באים הנה לבקש דרך בעבודת ה' ומה אתה מטרידי בדברים גשמיים?" הלה הסתלק הצדה בוש ונכלם, והנה ראה יהודי אחר מדבר עם הצדיק בצרכי פרנסתו והצדיק מיעץ לו בארוכה. נגיש אל הצדיק ושאל: "וכי דמא ידידיה סמיק טפי?"

אמר לו הרה"ק מקאזמיר: "אמשול לך משל, מעשה בסוחר אחד שקנה סחורה הרבה אצל מוכר אחד בשוק והעמיס אותה על עגלתו, אחר נגיש אל המוכר ושאל אותו אם יש לו מעט שומן למרוח על גלגלי עגלתו כדי שתוכל עגלתו לסחוב את המטען הכבד. הוציא המוכר שומן מפנית חנותו והושיט לו בחפץ לב: "מרח את הגלגלים כחפצך, והמוטר השאר לך אם תצטרך למרוח שוב על אם הדרך".

עמד שם אחד מן הצד, ובראותו את טוב לבו של המוכר, נגיש אליו ושאל אם יוכל ליתן גם לו מעט שומן למרוח את גלגלי עגלתו. סירב המוכר באמרו לו: "אין לי גמ"ח לדברים מעין אלו!" שאל אותו האיש: "אם כן מדוע נתת לפלוני?" השיב המוכר: "פלוני קנה אצלי סחורה הרבה, ועל כן נתתי לו גם מדולי מעט שמן למרוח את הגלגלים הסוחבים את הסחורה, אבל אתה לא קנית אצלי מאומה..."

הבנה למעשה

סיים הרה"ק מקאזמיר באמרו ליהודי זה שעמד בפניו: יהודי זה שראית, בא אלי לבקש דרך בעבודת ה', וכיון שכן יעצתי לו גם בענין הפרנסה כדי שתהיה לו פרנסה בהרחבה גדולה ויכול לעבוד את בוראו כראוי. אבל אתה הרי לא באת לבקש דרך בעבודת ה', כי אם לבקש פרנסה, מה אעשה ואין אני מחלק פרנסה...

בוודאי עלינו להיות זהירים כאשר אנו משתמשים במשל זה כלפי הקב"ה, כי הקב"ה הלא מספק לנו את כל צרכינו הן הרוחניים והן הגשמיים ואין לנו אחר חוץ ממנו שנוכל לפנות אליו. אך רצוננו להביע בזה את יסוד דברינו שאין אנו רשאים לחקות את צורת התפילה של זקנותינו כל עוד אין אנו חיים חיי הודאה כמותן, כי הן מאחר שהיו שקועות כל ימיהן בהודאה, לא היו זקוקות להתעמק במהות התפילה, שהרי ממילא היו מתפללות באופן של